

ніка". 1998. № 331. С.80-88. 5. Кулініч Т.В. Оцінка інвестиційної привабливості підприємства: виробничо-управлінський аспект // Матер. V-ї Міжнародн. научно-техн. конф. "Машиностроение и техносфера на рубеже XXI века" (Севастополь, 1998 г.): Міжнародн. сб. научн. тр. Вып.6. Т.2. Донецьк, 1998. С.117-120. 6. Кулініч Т.В. Психологічні елементи маркетингових досліджень для оцінки інвестиційної привабливості підприємств // Вісн. ДУ "Львівська політехніка". 1998. № 353. С.198-202. 7. Кулініч Т.В. Пріоритетні напрями та система показників фінансової оцінки інвестиційної привабливості підприємств // Інвестиційна політика регіону. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Львів, 1998. Вип.4. 8. Норкотт Д. Принятие инвестиционных решений: Пер. с англ. под ред. А.Н. Шохина. М., 1997. 9. Кулініч Т.В. Макроекономічний аспект інвестиційної привабливості підприємств // Вісн. ДУ "Львівська політехніка". 1998. № 328. С.83-86. 10. Ухачевич Я.П. Управління конкурентоспроможністю продукції промислових підприємств // Вісн. ДУ "Львівська політехніка". 1998. № 353. С.125-126.

УДК 001.895

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙ

© Лапко О.О., 2000

ДТУНГ, м.Івано-Франківськ

Сформульовано проблеми, розв'язання яких сприятиме фінансуванню інноваційних ідей. Наведено ретроспективний аналіз фінансування інновацій за період 1991-98 рр. в Україні, на підставі якого зроблено відповідні висновки і рекомендації.

Thisis devoted to the problem of innovative ideas financing. The retrospective analysis of financing innovations in 1991-1998 in Ukraine offered is the base for recommendations.

В умовах, коли необхідно інтенсифікувати інноваційну діяльність в країні, виникає потреба в побудові і запровадженні на рівні держави ефективного механізму фінансування інноваційної діяльності.

Інноваційною діяльністю в Україні займаються не лише підприємства інноваційної сфери. Усі інші підприємства, що впроваджують нову техніку, технології, займаються організаційно-управлінськими та інфраструктурними нововведеннями. Адже інновації – це категорія не тільки науково-технічної діяльності, але будь-якої підприємницької діяльності. Вони можуть здійснюватись в різних секторах економіки. Тому основний принцип побудови механізму фінансування інноваційних процесів полягає в тому, щоб забезпечити величину прибутку на капітал в кожному виді діяльності не менше ніж загалом по Україні.

Система фінансування інноваційної діяльності є частиною державної інноваційної політики. Вона повинна забезпечувати вирішення таких завдань:

- забезпечення необхідних передумов для швидкого та ефективного впровадження технічних новинок в усіх сферах діяльності з метою прискорення структурно-технологічної перебудови економіки;
- збереження науково-технічного потенціалу в пріоритетних напрямках розвитку;
- створення необхідних матеріальних передумов для збереження кадрового потенціалу науки і техніки, недопущення еміграції висококваліфікованих наукових кадрів.

Для реалізації поставлених завдань необхідно забезпечити якомога більше джерел надходження грошових коштів, механізм їх акумулювання та вкладання в інноваційні проекти, а також систему контролю за ефективністю використання та повернення коштів. Тобто необхідно вирішити ряд проблем для виконання поставлених завдань.

По-перше, необхідно проаналізувати структуру джерел коштів та механізм фінансування інноваційної діяльності підприємств всіх форм власності, щоби встановити, чи мають поставлені державою завдання відповідний фінансовий механізм реалізації.

По-друге, необхідно визначити механізм державної підтримки підприємств, а також окремих науково-технічних програм через різні фінансові джерела.

По-третє, треба визначити ефективність функції стимулювання, що спрямована на збільшення коштів на підтримку інноваційної діяльності з різних позабюджетних джерел.

Це вимагає проаналізувати механізм фінансування інноваційної діяльності на рівні джерел, форм та методів фінансування і розробити рекомендації щодо вдосконалення системи економічного стимулювання в умовах ринкових відносин для оптимального пристосування до динамічних умов життя.

В усіх сферах діяльності інновації вимагають фінансових вкладень. Причому найефективнішими є фінансові вкладення, які забезпечують підприємцям надмонопольні прибутки, що досягається за рахунок інноваційної діяльності. Тому попит на інновації завжди існує, однак він обмежується можливим доступом до джерел їх фінансування.

Система фінансування науково-технічної діяльності підприємств до 1991 року ґрунтувалася переважно на бюджетному фінансуванні та галузевих централізованих фондах. В галузях промисловості за рахунок відрахувань від планової виробничої собівартості серійно виготовленої продукції формувався фонд освоєння нової техніки (ФОНТ). Пізніше було створено Єдиний фонд розвитку науки і техніки (ЄФРНТ) за рахунок відрахувань від планового прибутку підприємств та організацій згідно з нормативом, що встановлювали на п'ятирічку в процентному відношенні до товарної або нормативно-чистої продукції (з розподілом по роках). Крім планового прибутку, в ЄФРНТ надходила частина додаткового прибутку від реалізації нової високоефективної продукції і продукції із знаком якості (суми націнок до оптової ціни) в розмірі 50% залишку після відрахувань в фонди економічного стимулювання виробничих об'єднань та підприємств, науково-дослідних, конструкторських та технологічних організацій. Фінансовий вплив через ЄФРНТ здійснювався завдяки тому, що у разі невиконання плану прибутків відрахування у фонд відповідно знижувались.

Практика довела, що ці два фонди (ФОНТ та ЄФРНТ) відрізнялись між собою до- сить умовно. Часто вони використовувались для фінансування однакових за характе- ром та змістом витрат, що пізніше призвело до їх об'єднання. З 1985-87 рр. поча- лось створення об'єданого Єдиного фонду розвитку виробництва, науки і техніки (ЄФРВНТ). Отже, науково-технічна діяльність була знову поглинута поточною виробни- чою діяльністю. Розподілялися кошти фонду галузевими міністерствами та відомствами. Госпрозрахунок галузевих НДІ та КБ був повністю пов'язаний з госпрозрахунком промислових підприємств, мав ті самі риси. Неefективність обох призвела до негатив- них наслідків. Виробники не були зацікавлені ризикувати в процесі освоєння нових виробів: вигідніше було займатися виробництвом серійної продукції без додаткового ризику. Це посилювало кризу в інноваційній сфері.

За ринкових умов об'єктом фінансування стала не науково-технічна, а інноваційна діяльність, яка значно ширша за економічним змістом. Крім науково-технічної, до інноваційної діяльності належить також діяльність з освоєння виробництва та реалізації інновацій (виробничо-комерційна діяльність). У зв'язку з тим істотно змінюються і дже- рела фінансування.

Джерелами фінансування інноваційної діяльності можуть бути бюджетні кошти (державного та місцевих рівнів), іноземні інвестиції, власні кошти підприємств (прибу- ток, акціонерний капітал, амортизаційні відрахування, спецфонди), а також кредитні ресурси. Порядок фінансування та конкретні джерела, що використовуються, залежить від багатьох факторів, але насамперед – від типу інновацій, типу підприємств за викону- ваною інноваційною діяльністю та країни розташування підприємства.

В Україні, на наш погляд, вже зроблені певні кроки в напрямку державної під- тримки інноваційних процесів в науково-технічній сфері, але сучасний інвестиційний ринок України характеризується недостатністю фінансових ресурсів і відносно невели- ким набором методів фінансування інновацій. Через це актуальним є звертання до накопиченого світового досвіду при побудові механізму економічного стимулювання інноваційної діяльності.

У більшості країн світу основними джерелами фінансування інноваційної діяль- ності є бюджетні кошти та прибуток. В деяких високорозвинених країнах лімітується мінімальний розмір бюджетних асигнувань на інноваційну діяльність. Так, конституцією Японії встановлено, що бюджетні кошти, які виділяються на розвиток фундаментальних наукових досліджень, повинні становити не менше як 3% валового національного доходу.

В умовах економіки перехідного періоду розраховувати на бюджетне фінансування інноваційної діяльності неможливо через бюджетну кризу. І хоча в загальних обсягах виконаних науково-дослідних робіт частка профінансованих з держбюджету в 1991- 98 рр. істотно не змінилась і становить приблизно третину, в зв'язку з падінням обсягів наукових досліджень бюджетні кошти на науку з року в рік зменшувались. Бюджетні кошти використовуються переважно на фінансування фундаментальних наукових досліджень, державних наукових програм з пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки, на дотації науково-дослідницьким організаціям та вищим закладам освіти і на підтримку наукових працівників, зокрема на стипендії видатним вченим, докторантам, аспірантам.

В умовах бюджетного дефіциту розраховувати переважно на державне фінансування інноваційної діяльності неможливо. Криза неплатежів в промисловості обмежує можливість фінансування інновацій за рахунок прибутку. А зміни в амортизаційній політиці (прийняття за базу для нарахування амортизації залишкової вартості та впровадження коригуючих коефіцієнтів) практично вивели амортизаційні кошти з переліку джерел відновлення основних фондів. Особливо це стосується підприємств недержавних форм власності, де амортизаційні кошти просто залучені в поточний обіг як обігові кошти. Реформування податкової системи може призвести до скорочення відрахувань на галузеві і міжгалузеві науково-дослідні роботи за рахунок собівартості продукції, що впливатиме на формування позабюджетних галузевих фондів науково-технічного розвитку. Використання таких кредитних ресурсів, як позики і кредити комерційних банків та фінансовий лізинг, обмежене високими банківськими ставками. В галузевих науково-дослідницьких структурах це призвело до різкого скорочення наукової тематики і переорієнтації на проектно-конструкторські розробки, на отримання доходів за рахунок здачі в оренду приміщень, серійного виробництва продукції на дослідному виробництві.

Тому для більшості українських підприємств основним джерелом стимулювання нововведень на регіональному рівні сьогодні є Державний інноваційний фонд та іноземні інвестиції – гранти, пайові внески іноземних інвесторів, участь в міжнародних інвестиційних програмах з основних пріоритетних напрямків розвитку. Здебільше позитивні рішення стосовно іноземних інвестицій гальмуються недостатнім рівнем підготовки з фінансового менеджменту та управління проектами, що призводить до невміння грамотно оформити і представити зарубіжним інвесторам бізнес-плани та інші матеріали стосовно можливої участі в проектах і програмах. Тому цей напрямок отримання фінансових коштів становить для української економіки істотний резерв на майбутнє. Резервом інноваційного розвитку є також фінансування через венчурні фонди та регіональні фонди розвитку, які необхідно організувати на рівні всіх областей України. Венчурний капітал є особливою формою капіталу. Інвестори, беручи участь у фінансуванні, фактично виступають як замовники майбутніх нововведень. Венчурне фінансування виконує роль попередньої оплати видатків на виконання замовлень на новацію. Ця оплата не підлягає поверненню, з неї не утримуються проценти. Відповідно вкладені грошові кошти втрачають форму позики, а процент припиняє виконувати функцію «ціни капіталу». Венчурне фінансування в перспективі стане одним з основних напрямів підтримки інноваційної діяльності. Тому вже нині треба передбачити в законодавстві можливість утворювати венчурні фонди з використанням коштів Державного інноваційного фонду. Особливо це стосується такої нагальної економічної проблеми, як енергозбереження. В умовах відсутності грошових коштів підприємства, що розробляють та впроваджують лічильники та регулювальні системи, готові перетворитись у венчурних інвесторів, щоб хоч якось стимулювати збут своєї продукції.